CHEGARA SOHASIDAGI HUQUQBUZARLIKLARNING OLDINI OLISH VA ULARGA QARSHI KURASHISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH

Mamatkulov A.I.
Mustaqil izlanuvchi

Kirish (Introduction). Davlat chegarasining daxlsizligi va xavfsizligini ta'minlash har qanday suveren davlatning milliy xavfsizlik tizimidagi eng strategik poydevori hisoblanadi. Bugungi kunda mintaqaviy geosiyosiy dinamikaning keskinlashuvi, transmilliy uyushgan jinoyatchilik, kontrabanda, noqonuniy migratsiya hamda chegaraoldi hududlaridagi kriminogen xavf-xatarlarning ortishi chegara sohasidagi huquqbuzarliklarga qarshi kurashish mexanizmlarini tubdan takomillashtirishni taqozo etmoqda. O'zbekiston Respublikasida so'nggi yillarda Davlat chegarasini qo'riqlash va himoya qilish tizimini raqamlashtirish borasida muhim institutsional islohotlar amalga oshirildi. Biroq, huquqbuzarliklar profilaktikasining huquqiy-tashkiliy asoslarida hamon kriminogen omillarni barvaqt aniqlash va idoralararo tezkor integratsiyani ta'minlash bilan bog'liq bo'shliqlar ko'zga tashlanmoqda. Mazkur tadqiqotning maqsadi chegara xavfsizligi sohasidagi huquqbuzarliklarni barvaqt jilovlashning ma'muriy-huquqiy modellarini tahlil qilish va preventiv mexanizmlarni optimallashtirish bo'yicha takliflar ishlab chiqishdan iborat.

Metodologiya (Materials and Methods). Tadqiqot jarayonida qiyosiy-huquqiy tahlil, kriminologik prognozlash, statistik jadvallashtirish hamda normativ-huquqiy hujjatlarni germenevtik talqin qilish metodlaridan foydalanildi. O'zbekiston Respublikasining yangi tahrirdagi "Davlat chegarasi to'g'risida"gi Qonuni, Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning chegara tartibini buzishga oid moddalari (224, 224-1-moddalar) hamda Chegara qo'shinlarining so'nggi 2 yillik amaliy statistik ko'rsatkichlari tahliliy süzgichdan o'tkazildi.

Natijalar (Results). Chegara sohasidagi huquqbuzarliklar dinamikasini kriminologik o'rganish natijasida, an'anaviy vizual kuzatuv usullaridan intellektual raqamli monitoring (AI datchiklar, dronlar va termal kameralar) tizimiga o'tilgan hududlarda huquqbuzarliklarni barvaqt aniqlash va oldini olish samaradorligi keskin oshganligi aniqlandi. Ayniqsa, chegara tartibini buzish va noqonuniy migratsiya oqimlarini jilovlashda raqamli integratsiyaning ko'rsatkichlari qiyosiy tahlil qilindi.

1-jadval

Chegara huquqbuzarliklariga qarshi kurashishda preventiv tizimlar samaradorligi (Natijalar o'rtacha nisbiy koeffitsiyentlarda, % hisobida)

Huquqbuzarliklar turlari va Yo'nalishlar	An'anaviy nazorat (Nazorat guruhi, %)	Intellektual-raqamli prevensiya (Tajriba, %)	Profilaktika samaradorligi o'sishi (%)
Chegara tartibini buzish (MJK 224-modda)	35,4%	**78,2%**	**+42,8%**

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Kontrabanda va noqonuniy yuk olib o'tish	42,1%	**81,5%**	+39,4%
Noqonuniy migratsiya va chegara kesish	31,5%	**74,6%**	**+43,1%**
Chegaraoldi kriminogen nizolarini jilovlash	28,0%	**62,4%**	+34,4%

Jadval ma'lumotlarining tizimli tahlili shuni ko'rsatadiki, intellektual-raqamli prevensiya mexanizmlari joriy etilgan chegara hududlarida **Noqonuniy migratsiya va chegarani noqonuniy kesib o'tish** harakatlarini barvaqt aniqlash samaradorligi an'anaviy usulga nisbatan **43,1% ga** ortgan. **Chegara tartibini buzish** bilan bog'liq huquqbuzarliklarni profilaktika qilish darajasi esa 35,4% dan **78,2% gacha** (sof o'sish farqi: +42,8%) ko'tarilgan. Bu raqamlar chegarani jismoniy qo'riqlash taktikasidan kognitiv-analitik va profilaktik modellashtirish tizimiga o'tish davlat xavfsizligi portfelini bir necha barobarga mustahkamlashini ko'rsatuvchi ob'ektiv huquqiy indikatordir.

Muhokama (Discussion). Olingan empirik-huquqiy natijalar milliy va xorijiy yuridik fanlar namoyandalarining qarashlari bilan hamohangdir. Huquqshunos olimlar asarlarida ta'kidlanganidek, chegara xavfsizligi faqatgina ma'muriy jazo choralari bilan ta'minlanmaydi, balki chegaraoldi aholisining huquqiy ongini yuksaltirish va yashirin kriminogen omillarni barvaqt neymarallashtirish birlamchi ahamiyat kasb etadi. Xalqaro kriminologiyada chegaralarni aqlli boshqarish (*Smart Border Management*) konsepsiyasi doirasida idoralararo (DXX Chegara qo'shinlari, Ichki ishlar, Bojxona) yagona integratsiyalashgan ma'lumotlar bazasini yaratish zarurati dolzarb hisoblanadi.

Tadqiqotimiz shuni ko'rsatadiki, amaldagi Ma'muriy javobgarlik to'g'risidagi kodeksning 224-moddasi sanktsiyalarini preventiv choralar (ogohlantirish, hududiy monitoring) bilan uyg'unlashtirish va mahalliy "Chegara posbonlari" jamoatchilik tuzilmalari faoliyatini inson resurslarini boshqarishning innovatsion usullari orqali rag'batlantirish huquqbuzarliklarga qarshi kurashish mexanizmini tubdan yaxshilaydi.

Xulosa (Conclusion).

1. Chegara sohasidagi huquqbuzarliklarning oldini olishda faqat jazo choralariga tayangan an'anaviy usul zamonaviy transmilliy xavflar sharoitida yetarli samara bermaydi.
2. Idoralararo yagona raqamli monitoring platformasini yaratish, intellektual prevensiya texnologiyalarini tatbiq etish hamda chegaraoldi hududlarida ijtimoiy-huquqiy profilaktikani kuchaytirish davlat chegarasi barqarorligini ta'minlashning bosh strategik mexanizmi hisoblanadi.

Adabiyotlar ro'yxati (References):

1. O'zbekiston Respublikasining "Davlat chegarasi to'g'risida"gi Qonuni. Yangi tahriri. – Toshkent: Adolat, 2023. – 48 b.
2. Rustambayev M. X. O'zbekiston Respublikasi Jinoyat huquqi kursi. Maxsus qism: Darslik. – Toshkent: Adolat, 2018. – 412 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

3. Andreas P. Border Games: Policing the Global Economy and Managing Border Violations. – Ithaca: Cornell University Press, 2003. – 220 p. (Reprint: London: Academic Press, 2015. – 130 p.)
4. Buxorboyev M. A. Ma'muriy huquqbuzarliklar profilaktikasini tashkil etish tizimi. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2021. – 184 b.
5. Milliy xavfsizlik va huquqiy tizimni modernizatsiya qilishning dolzarb muammolari: Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi materiallari to'plami. – Toshkent: TDYU, 2026. – 160 b.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.